

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

แอสเกย์ มอนตากู (Ashley Montagu, 1968 : 107) ได้กล่าวถึงยุคสมัยที่มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยการเร่ร่อน ท่องเที่ยวไปเพื่อหาอาหาร (ยังไม่รู้จักการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์) โดยฝ่ายชายจะไปล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ส่วนผู้หญิงก็จะมีบทบาทในการหาอาหาร โดยการขูดเปลือก มัน เก็บเมล็ดผลไม้ หรือหาแมลงสัตว์ตัวเล็ก ๆ เคลื่อนย้ายไปเรื่อย ๆ ท่องเที่ยวไปตามบริเวณ ที่หोजหาอาหารได้และด้วยคุณสมบัติอันช่างสังเกตละเอียดของผู้อื่น จึงทำให้เรารู้เห็นถึงการเจริญเติบโตของรากไม้ของพืช ต้นไม้ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงจึงได้เป็นผู้ริเริ่มการเพาะปลูกขึ้น โดยนำเอาหัวเผือกมัน หรือพันธุ์พืชมาเพาะปลูก ณ ที่ ๆ อาศัยของคน ตั้งแต่นั้นมานุษย์ก็เริ่มอยู่กับที่ ไม่ต้องท่องเที่ยวไปเก็บหาอาหารจึงได้มีเวลาดูแลรักษาป่า รัง พืชพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านั้นให้เจริญงอกงามออกไปตามความต้องการของมนุษย์อีกด้วย

สืบเนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ การปลูกฝังให้ผู้หญิงมีบทบาทภาระหน้าที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก ดูแลรักษา ปรับปรุงและขยายต้นไม้ออกไปเช่นนี้เอง จึงทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในการเกษตรและดูแลสิ่งแวดล้อมตลอดมาทั้งนี้ เพราะหัวหน้าครอบครัวมีภาระหน้าที่รับผิดชอบติดต่อสังคมภายนอก ไม่ค่อยจะได้อยู่ประจำกับครอบครัวนัก ภาระทุกชนิดไม่ว่าการเพาะปลูก การดูแลครอบครัวทุกสิ่งทุกอย่าง ตลอดจนการตัดสินใจทั้งหลายจึงอยู่กับผู้หญิง เช่น การอบรมบ่มนิสัย การถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรม ขนบประเพณี การอาชีพสืบจนทุกวันนี้

เป็นที่ยอมรับกันในระดับสากลว่าสตรีในชุมชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (อรพินท์ สทไชยรัช, 2538 : 45) และพลังที่สำคัญในกระบวนการพัฒนา เมื่อเป็นดังนี้สตรีหรือกลุ่มสตรีควรได้รับโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ กำหนดทิศทางในการพัฒนา และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน แต่โดยพื้นฐานทางวัฒนธรรม สังคม การเมือง และโครงสร้างการบริหารการปกครองในระดับหมู่บ้าน ยังมีได้เปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าไปมีบทบาทในกระบวนการคิดและตัดสินใจในงานพัฒนาหมู่บ้านอย่างแท้จริงและเป็นทางการ ดังนั้นการทามาตรการ เงื่อนไข และกลไกที่ช่วยให้สตรีได้มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้กลุ่มสตรีได้มีโอกาสเสนอความต้องการในการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ “รายงานการศึกษาเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (2522-2544)” ของ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (นภัส กอร์คอนและคณะ, 2535 : 15) ได้ชี้ให้เห็นว่า อัตรา การเข้าร่วมทำงานในสตรีชนบทสูง ซึ่งสะท้อนถึงสตรีที่ทำงานให้แก่ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ถึงร้อยละ 70 ของสตรีทั้งหมดในภาคชนบท สำหรับในเมืองสตรีที่ทำงานไม่ได้รับค่าจ้างมี ร้อยละ 24 เมื่อสภาพสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะแบบสมัยใหม่ (Modernized) มีผล ทำให้ความต้องการรายได้ที่เป็นตัวเงินเพิ่มขึ้น สตรีจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการหารายได้เพื่อครอบ ครัว จึงถือได้ว่ามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมากขึ้นเช่นกัน

แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมทางการเกษตรของไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้าง มาก นับจาก อดีตในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา (คณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์, สำนักงาน, 2541 : 34- 39) ที่ได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อปี 2504 การพัฒนาการเกษตร ตามแผนพัฒนาในแต่ละฉบับที่ผ่านมา แม้จะได้ให้ความสำคัญกับภาคการเกษตร แต่ผลของการ พัฒนากำถึงส่งผลให้สัดส่วนรายได้ภาคการเกษตรลดน้อยถอยลง ในขณะที่ภาคการเกษตรเป็น แหล่งรองอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ในประเทศ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ต้องเผชิญกับชะตากรรม ของการตกต่ำในภาวะเศรษฐกิจ สาขาเกษตรกรรมดังกล่าวมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้นในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงได้กำหนดนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมสร้าง ศักยภาพชุมชนในการพัฒนา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในภูมิภาคและชนบทใน กระบวนการพัฒนา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการปัญหา ได้ด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนสามารถสนองตอบต่อการ กระจายการพัฒนาได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาในอนาคตจะเน้นที่การสร้างความเข้ม แข็งของชุมชนในภูมิภาคและชนบท ให้สามารถพึ่งตนเอง โดยมีเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงเป็นผู้นำ และเป็นรากฐานในการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตในอนาคต ทั้งนี้ภาครัฐกิจเอกชน องค์กร พัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนจำเป็นจะต้องเข้ามาเสริมบทบาทของภาครัฐซึ่งเป็นผู้สนับสนุน การพัฒนาเดิม ซึ่งเป็นการผนึกกำลังในการพัฒนาและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

การผลิตในภาคการเกษตรสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 สาขาย่อย (เรณู สุขารมย์และคณะ, 2538 : 367) ได้แก่ สาขาการถักทอ (หรืออาจเรียกสาขาเพาะปลูกก็ได้) ปศุสัตว์ ป่าไม้และประมง สาขาการถักทอเป็นสาขาที่มีจำนวนมากที่สุด มีมูลค่าการผลิตประมาณร้อยละ 69 ของมูลค่าการผลิต ทางการเกษตรทั้งหมด รองลงมาได้แก่สาขาปศุสัตว์ซึ่งมีมูลค่าการผลิตคิดเป็นร้อยละ 18 ของมูลค่า การผลิตทั้งหมด สาขาป่าไม้และประมงคิดเป็นประมาณร้อยละ 8 และร้อยละ 5 ตามลำดับ ในระยะ 30 ปีที่ผ่านมา มูลค่าการผลิตทางการเกษตรยังคงครองความสำคัญมาตลอด แต่สาขาปศุสัตว์ได้ขยาย

ตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประมาณเกือบ 2 เท่าตัวในช่วงเวลานี้ สาขาประมงได้ลดความสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว และป่าไม้ได้ลดความสำคัญในด้านมูลค่าการผลิตลงอย่างมากในระยะ 25 ปี ที่ผ่านมา จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นอกจากการปลูกพืชแล้ว การปศุสัตว์ก็เป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของเกษตรกรไทย ซึ่งการปศุสัตว์ในประเทศไทยจะประกอบไปด้วยการเลี้ยงโค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ โค กระบือ ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อการใช้แรงงาน ส่วนในด้านการผลิตเพื่อบริโภคที่เป็นลักษณะฟาร์มที่เป็นการค้า (ฟาร์มขนาดใหญ่) ยังมีน้อย ส่วนใหญ่การเลี้ยงโค กระบือยังคงเป็นแบบพื้นบ้านในครัวเรือน แต่ไก่ เป็ด สุกร การผลิตมีลักษณะพัฒนาเป็นการค้ามากขึ้น การเพิ่มปริมาณการผลิตโคและกระบือจึงทำได้ยากเพราะต้องใช้เวลาดอก่อนข้างนานและประเทศไทยยังขาดพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ที่ดีรวมทั้งการขาดแคลนทุ่งหญ้าในการเลี้ยงสัตว์ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็จำเป็นต้องเพิ่มปริมาณวัวเนื้อวัวนม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชากรในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การเลี้ยงโคนมในประเทศไทยเพิ่งเริ่มต้นอย่างจริงจังเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว (สำนักงานกลาง มวกเหล็กสระบุรี, องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย, 2530 : 5) แต่ก็ได้พัฒนาเจริญเติบโตก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องมาเป็นลำดับ จากการสำรวจในปี พ.ศ.2528 ประเทศไทยมีโคนมรวมทั้งสิ้นประมาณ 57,000 ตัว กระจายอยู่ตามส่วนต่างๆ ของประเทศไทย โดยที่จังหวัดสระบุรีมีโคนมมากที่สุดคือ ร้อยละ 46 ของจำนวนโคนมทั้งหมด โคนมเหล่านี้มีความสำคัญต่อชีวิตและเศรษฐกิจของคนไทยในชนบทไม่ต่ำกว่า 20,000 คน จากประมาณ 3,900 ครอบครัวยุคตลอดปี พ.ศ.2528 แม่โคนมให้นมทั้งหมดซึ่งมีจำนวนเฉลี่ยประมาณ 26,000 ตัวผลิตนมดิบรวมกันทั้งสิ้นประมาณ 58 ล้านกิโลกรัม หรือ 159 ดัน/วัน นมที่ผลิตได้เกือบทั้งหมดนี้เป็นวัตถุดิบสำคัญสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตพร้อมดื่มซึ่งตั้งอยู่ตามที่ต่างๆ ในประเทศ ธุรกิจการเลี้ยงโคนมมีศักยภาพที่จะขยายตัวออกไปได้อีกมากเพราะประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกหญ้าอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังมีวัตถุดิบอาหารสัตว์ซึ่งเป็นผลิตผลพลอยได้จากการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมการเกษตรมากมายหลายชนิด ที่สำคัญคือปริมาณการผลิตนมดิบในประเทศเมื่อเทียบกับความต้องการของตลาดแล้วยังห่างไกลอีกมาก ในปัจจุบันประเทศไทยต้องเสียเงินตราต่างประเทศในการนำเข้านมในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ปีหนึ่งๆ เป็นจำนวนกว่าสองพันล้านบาท รัฐบาลได้ตระหนักในเรื่องนี้ จึงได้กำหนดการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงโคนมขึ้นเป็นแผนหลักในการพัฒนาปศุสัตว์ของประเทศ

นมเป็นสินค้าที่ประเทศไทยต้องพึ่งพาการนำเข้าจากต่างประเทศมาโดยตลอด และมีมูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นทุกปี ข้อมูลจากศูนย์สถิติการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แสดงมูลค่าการนำเข้านมและผลิตภัณฑ์นมปี 2533 มีมูลค่า 4,108.2 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 6,202.2 ล้านบาทในปี 2537 หรือเฉลี่ยการนำเข้าเพิ่มขึ้นปีละ 10% (สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2537/38) การ

เลี้ยงโคนมในประเทศไทยได้เริ่มมานานตั้งแต่ปี 2450 (นพคต, 2531) แต่ยังไม่ได้มีการส่งเสริมอย่างจริงจังเช่นปัจจุบัน การเลี้ยงในระยะแรกโดยชาวอินเดียและปากีสถานในประเทศไทย ในปี 2495 มีการนำเข้าโคนมพันธุ์เจอร์ซี จากออสเตรเลียมาทดลองเลี้ยง 8 ตัวที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(เจริญ, 2537) หลังจากนั้นกรมปศุสัตว์ได้นำเข้าพันธุ์โคนมมาทดลองเลี้ยง และได้เริ่มมีการปรับปรุงพันธุ์โคนม โดยวิหิตผสมข้ามพันธุ์ การส่งเสริมเลี้ยงโคนมไทยเดนมาร์ค ที่อำเภอววกเหล็ก จังหวัดสระบุรี เพื่อปลูกถ่ายตัวอ่อนเป็นของขวัญแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ การเลี้ยงโคนมจึงได้ขยายตัวมาโดยลำดับ ปริมาณการผลิตน้ำนมของประเทศไทยในช่วง 10 ปี ระหว่างปี 2527-2537 เพิ่มขึ้นถึงปีละ 18.5% โดยผลิตได้ 46,000 ตัน ในปี 2527 และ 265,000 ตัน ในปี 2537 (FAO Publication 1995/22, 1995)

และจากการที่ประเทศไทยมีการพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในทุกด้าน ประชาชนมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความรู้ด้านโภชนาการสูงขึ้น ปริมาณความต้องการนมบริโภคจึงเพิ่มมากขึ้น คือมีอัตราการบริโภคนมพร้อมดื่มเพิ่มขึ้นจาก 2.32 กก./คน ในปี 2530 เป็น 6.81 กก./คน ในปี 2537 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2538) และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แม้จะมีการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมอย่างต่อเนื่องมีการเพิ่มทั้งปริมาณ โคนมและผลผลิตน้ำนม แต่น้ำนมดิบที่ได้ยังต่ำกว่าความต้องการบริโภคมาโดยตลอด ในปี 2537 มีความต้องการนมพร้อมดื่มประมาณ 800,000 ตัน แต่ผลิตได้เพียง 326,381 ตัน หรือประมาณ 30% ของความต้องการ (รายงานการสัมมนาปัญหาการผลิตโคนมและการตลาดน้ำนม, 2537) ดกอดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 8 (2540-2544) คาดหมายว่าจะมีความต้องการบริโภคนมพร้อมดื่ม 2,554,340 ตันต่อปี หรือ 6,998 ตันต่อวัน เพิ่มจากปี 2538 ปีละ 11% ในขณะที่ประมาณการกำลังผลิตน้ำนมดิบในปี 2544 มีเพียง 1,359,570 ตันต่อปี หรือ 3,725 ตันต่อวัน ในอัตราเพิ่มปีละ 17% จากปี 2538 (ดูรายละเอียดในตารางที่ 1) จะเห็นได้ว่ายังมีช่องว่างระหว่างความต้องการกับกำลังการผลิตอีกมากที่จะเป็นโอกาสในการสร้างอาชีพเกษตรกรให้เลี้ยงโคนม และพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 แสดงปริมาณการผลิตน้ำมันดิบและความต้องการบริโภคคนพร้อมดื่ม

	2538	2544	เพิ่มปีละ
กำลังการผลิตน้ำมันดิบ	322,400	1,359,570	17%
(ตัน/วัน)	883	3,725	
ความต้องการบริโภคคนพร้อมดื่ม	836,580	2,554,340	11%
(ตัน/วัน)	2,292	6,988	

ที่มา : โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมปี 2540-2544 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน้า 41

ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงได้เลือกศึกษาหมู่บ้านชัยพริก หมู่ที่ 4 ตำบลมิมิตรภาพ อำเภอ
มวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ที่ในอดีตเคยประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจากการประกอบอาชีพทำไร่
เนื่องจากเกิดภาวะดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกษตรกรจึงต้องหาอาชีพ
เสริมอื่นรองรับ ประกอบกับช่วงนั้นทางอำเภอมวกเหล็กได้รณรงค์และส่งเสริมให้เกษตรกรในท้อง
ถิ่นหันมาเลี้ยงโคนมแทนการทำไร่ จึงทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านชัยพริก หมู่ที่ 4 ได้รับเอานวัตกรรม
ที่เป็นวัตถุและที่เป็นอวัตถุนี้มาใช้ประกอบอาชีพเสริมแทน จนกระทั่งปัจจุบันชาวบ้านได้หันมา
เลี้ยงโคนมกันมากขึ้นจนกลายเป็นอาชีพหลัก และผู้หญิงก็กลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางด้าน
เศรษฐกิจในการประกอบอาชีพเลี้ยงโคนมนี้คือ ในขณะที่ผู้ชายออกไปหาหญ้า ผู้หญิงจะมีส่วนร่วม
ในการเป็นผู้ให้อาหาร ดูแลโค รีดนมและทำความสะอาดโคและคอก ดังนั้นปัญหาวิจัยคือ การ
ศึกษาถึงบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงในการเลี้ยงโคนม การเปลี่ยนแปลงในบทบาทและปัญหาที่
เกิดขึ้นจากการแสดงบทบาท ตลอดจนศึกษาการแบ่งงานกันทำในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา
ภายในหมู่บ้านชัยพริก หมู่ที่ 4 ตำบลมิมิตรภาพ อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงในการเลี้ยงโคนม
- 2) เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิง
- 3) เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการแสดงบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิง
- 4) เพื่อศึกษาการแบ่งงานกันทำในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีของชาวบ้านซำพริก หมู่ 4 ตำบลมณีครภาพ อำเภอ มวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยทำการศึกษา เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ความธรรมชาติที่คนในชุมชนได้พึ่งพามาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เน้นศึกษาถึงบทบาทของผู้หญิงกับเศรษฐกิจในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในเชิงประจักษ์ เช่น การเลี้ยงโคนม การรีดนมวัว เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) จะทำให้เข้าใจถึงบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงในการเลี้ยงโคนม
- 2) จะทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงในบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิง
- 3) จะทำให้เข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการแสดงบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิง
- 4) จะทำให้เข้าใจถึงการแบ่งงานกันทำในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา
- 5) สามารถนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้ และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย